

पश्चिम महाराष्ट्र प्रादेशिक
सहकारी नंडल मर्यादित, पुणे

सहकारी जगत्

वर्ष ७१ वे | अंक १२ | डिसेंबर २०१८

प्रकाशन संस्थापन समिती :

▼ अध्यक्ष/संपादक :

डॉ. प्रताप बा. पाटील
एम.एम.सी.जे., एम.डी.

▼ मानद सचिव :

अॅड. समीर सुभाष सोमवणे

▼ कार्यकारी संपादक :

डॉ. गनी पटेल

▼ सदस्य :

मा. सुरेश नामदेव खैरे
मा. भाऊसाहेब कुळाडे
अॅड. अशोकराव साळोखे
मा. एन. एम. हुल्याळकर
वा. विलास ना. ऐनापुरे

▼ मुद्रक : सहकार मुद्रणालय
५४०, गणेश पेठ, पुणे ४११००२.
फोन: २४३८५४७९, २४३८५९३

प्रकाशक व मालक :

डॉ. प्रताप बाजीराव पाटील, एम.एम.सी.जे., एम.डी.
अध्यक्ष,
पश्चिम महाराष्ट्र प्रादेशिक सहकारी नंडल मर्यादित, पुणे
लोट नं. १/३, गुलटकडी, गांडेंगाडी,
पुणे ४११०३७. फोन नं. २४२६३९७०
ईमेल: drpratappatil@rediffmail.com

अंतरंग

संपादकीय :

ग्रामीण समृद्धिसाठी
सहकाराच्या माध्यमातून
सर्वसमावेशक वाव
आणि सुशासन

डॉ. प्रताप पाटील

०५

६५ वा अरिवल भारतीय
सहकार सप्ताह
१४ ते २० नोव्हेंबर २०१८

०९

एकरी तढबल २००
टनाचे उद्घिष्ट !

डगा डॉ. अशोक शिंदे

११

प्रत्यार्पण कायद्याचा
बैलवापव व उपाययोजना

अॅड. डॉ. संतोष शहा

२३

राज्याच्या विकासात
सहकार चळवळीचे
योगदान

डॉ. प्रताप पाटील

२५

सहकार वार्ता :
६५ वा अरिवल भारतीय
सप्ताह पुण्यात साजरा

२६

अंकाच्या लेखातील मते लेखकांची

अंकाची किंमत रु. २०/-, वार्षिक वर्गाणी रु. २४०/-,
त्रिवार्षिक वर्गाणी रु. ७२०/-, पंचवार्षिक वर्गाणी रु. १,२००/-

Saving A/C No.- 139001700001957 IFSC Code - HDFCOCPDCCB

एकरी तब्बल २०० टनाचे उद्दिष्ट !

राजारामबापू सहकारी साखर कारखान्याचे

मार्गदर्शन : गतवर्षी १४८ टनाचा विक्रम

- प्रा. डॉ. अशोक शिंदे, वाणिज्य विभागप्रमुख
यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय इस्लामपूर (जि. सांगली)

प्रस्तावना :

सध्याच्या महागाईच्या पारश्वभूमीवर शेतकऱ्यांच्या शेतीमालाला अधिक हमीभाव मिळविण्यासाठी शेतकरी संघटना व सरकार देखील प्रयत्न करत आहे. त्यामध्ये ऊस या महाराष्ट्रातील प्रमुख नगदी पिकाला अधिक हमीभाव मिळविण्यासाठी दरवर्षी ऊस गठीत हंगामाआधी शेतकरी संघटनांचे आंदोलन चिघळत असते. ऊस दराची कॉडी कोणता सहकारी साखर कारखाणा फोडणार आणि अधिक ऊस दर कौणत्या

सहकारी कारखान्याचा जाहीर होतोय, याकडे तमाम लाखो शेतकऱ्यांचे लक्ष असते. आता त्याहीपुढे जावून प्रामुख्याने प्रतिएकरी ऊस उत्पादन देखील वाढविण्यासाठी शेतकरी वर्ग झाटत आहे. राज्यात सुमारे ८ ते ९ लाख हेक्टर जमिनीमध्ये ऊसाचे पिक येतले जाते. ऊसाचे प्रतिएकरी उत्पादन अधिकाधिक येण्यासाठी शेतकरी वर्ग झाटत आहे. कमी क्षेत्रातून जारत साखर उतारा देणाऱ्या ऊस जातीची लागवड करण्यावर शेतकरी वर्ग भर देत आहे. त्यासाठी महाराष्ट्रामध्ये वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट तसेच अनेक सहकारी साखर

ऊस फडाला स्प्रिंकलरने वरुन पाणी...

गतवर्षी इस्लामपुरातल्या अशोक खोत या प्रयोगशील शेतकऱ्याने एकरी आडसाल लागणीचे १४८ टन ऊस उत्पादन घेतले होते. संबंध राज्यात आदर्श असे आणि ऊस शेतीमध्ये ठिबक सिंचनानंतर आता 'मॉड्युलर स्प्रिंकलर' (ऊसाच्या फडाला पावसाच्या धर्तीवर वरुन पाणी) चा प्रयोग ऊस शेतीत इस्लामपुरात प्रथमच केला गेलाय !

कारखाने देगवेगळे उपक्रम राबवत आहेत.

असाच उपक्रम पश्चिम महाराष्ट्रातील राजरामबापू पाटील साखर कारखान्याच्या माध्यमातून गेल्या दशकापासून गतीने सुरु आहे. माजी मंत्री जयंत पाटील यांच्या अभ्यासू वेतृत्वाखाली कारखान्याने सुरु केलेल्या एकरी १०० टनाचे लक्ष्य हा उपक्रम आता एकरी १५० टनापर्यंत पोहोचत आहे. या अनुषंगाने हा संशोधन विषय पुढे आला आहे.

मुलभूत समस्या :

शेतकऱ्यांनी कितीही प्रयत्न केला तरी राज्यातील बहुतांश साखर कारखान्यांच्या कार्यक्षेत्रातील प्रतिएकरी ऊस उत्पादन ४०, ५० ते अगदी सरासरी जारीत जारत ६० टनापर्यंत असल्याचे आजवर आढळून आले आहे. ऊस लागणपूर्व खर्च, मशागत खर्च, खते, विवाणे, पाणी, पिकाचे संवर्धन, ऊस तोळणी अशा अनेक रत्तावर मोठ्या प्रमाणावर प्रतिएकरी खर्च वाढत आहे. पण ऊस उत्पादन मात्र न वाढल्याने शेतकरी वर्गाचे लाखो रुपयांचे उत्पन्न बुडत आहे. काही ठिकाणी ऊसाला पाणी नाही. तर काही ठिकाणी क्षारपड जमीन समरवा आहे. आधुनिक व अभ्यासू पद्धतीने ऊस

१९

सहकारी जगत् डिसेंबर २०१८

शेतीकडे लक्ष दिले जात नाही, पिकांची काठजी, पाण्याचा योग्य वापर, आंतरमशागत, रोग व किडीचे नियंत्रण ते अगदी ऊस तोडणीपर्यंत नियोजनबद्ध प्रवृत्त नसणे; अशी अनेक कारणे असल्याने प्रतिएकरी ऊस उत्पादन वाढत नाही.

अभ्यास विषय : एकरी २०० टनाचे उद्दिष्ट :

एका बाजूला प्रतिएकरी पारंपारिक ऊस उत्पादन ४०-५० टनाच्या आसपास असताना काही प्रगतीशील शेतकऱ्यांनी एकरी १०० टनाच्या पुढे जावून आधुनिक शेतीचे पायंडे पाडले. त्याहीपुढे जावून प्रतिएकरी २०० टनाचे उद्दिष्ट ठेवलेल्या सांगली जिल्ह्यातील उरुण-इरलामपूर येथेल अशोक हिंदुराव खोत या शेतकऱ्याच्या उसाला आता ४५ कोंडी अन् १८-२० फुटापेक्षा अधिक उंची उसाले गाठली आहे.

ऊस उत्पादक कृषिभूषण संजीव माने यांच्या मार्गदर्शनाखाली येथे प्रयोगशील शेती केली जात आहे. राजारामबापू सहकारी साखर कारखान्याचा ऊस विकास विभाग तसेच शेतीतज्ज डॉ. बालकृष्ण जमदग्नी, डॉ. अरुण मराठे, डॉ. बी. पी. पाटील, विजय जाधव, बाळासाहेब गुरुव आर्दीच्या मार्गदर्शनाखाली ऊस संजीव माने यांच्या गुपच्यावतीने या परिसरात उच्चांकी ऊस उत्पादनाचा प्रवृत्त ठोतोय.

इरलामपूर-ताकारी मार्गावर इरलामपूरातील महावितरण कार्यालयाच्या पूर्वस अशोक खोत यांची शेती आहे. साधारणतः १५ वर्षांपूर्वी त्यांचे प्रतिएकरी ऊस उत्पादन ६० टनाच्या आसपास होते. राजारामबापू कारखान्याले आपल्या

गळीतासाठी लागणाऱ्या उसाकरिता परावर्लंबी राहू नये म्हणून ऊस उत्पादन वाढीसाठी विविध योजना राबविल्या आहेत. या योजना राबविताना जमिनीची सुपीकता वाढावी व ऊस उत्पादन खर्च कमी व्हावा याकडे सातत्याने लक्ष दिले आहे. त्यासाठी प्रामुख्याने कारखान्याने:

- १) शुद्ध ऊस बियाणे पुरवठा
 - अ) कारखाने ऊस बियाणे मल्यामधून
 - ब) ऊस उत्पादक प्लॉटमधून बियाणे पुरवठा
 - क) ऊस रोपे पुरवठा
- २) माती व पाणी परीक्षण
- ३) राजाराम समृद्ध व राजाराम गांडूळ खत
- ४) बायोअर्थ (कंपोरेट खत)
- ५) जैविक खते
- ६) हूमणी कोड नियंत्रण
- ७) रासायनिक खत वाप
- ८) ताग/डैंचा बियाणे वाटप
- ९) तणजाशके वाटप.

असे अनेक उपक्रम राजारामबापू कारखाना आपल्या कार्यक्षेत्रामध्ये राबवत आहे. त्यातून ऊस उत्पादन वाढीला चालना मिळून गतवर्षी वाढवा तालुक्यातील मालेवाडी येथील रामचंद्र निवृत्ती जाधव या शेतकऱ्याचे प्रतिएकरी ऊस उत्पादन १२४.३२० मे. ठन एवढे उच्चांकी नियाले. त्याचबरोबर ज्ञानदेव जनार्दन पाटील (बोरगाव), भिमराव केरू पवार बाबासो. शिंदे (आषा), बाबुराव पवार (डटकरे), शामराव पाटील (कवठेपिंगन) सौ. शोभा चव्हाण (घोगांव), प्रविण

नलवडे (दुधोडी), ज्योतिराम माळी (कुरऱ्य), लक्ष्मण गिकम (जुनेखेड) अशा अनेक शेतकऱ्यांनी प्रतिएकरी १०० टनाच्यापुढे ऊस उत्पादन काढले. याच कारखान्याच्या कार्यक्षेत्रात वाळवा ताळुक्यातील तांदुळवाडी देखील रुपेश पाटील या युवकानेदेखील ३० गुंठे क्षेत्रात १२६.६४९ टन म्हणजे प्रति एकरी १६८.८६५ टन विक्रीमी ऊस उत्पादन येतले.

मर्यादित क्षेत्रामध्ये सर्व सुधारीत तंत्रांचा वापर, ऊस पिकाच्या वाढीवर अभ्यासू वृत्तीतून अधिक लक्ष दिले तर आणि तज्जांचे अचूक मार्गदर्शन मिळाले तर ऊपादन वाढू शकते. ते या निमित्ताने सिद्ध झाले आहे. या सर्वांगीक्षाही ऊस उत्पादनाचा मोठा विक्रम केला तो इरलामपूर्च्या अशोक खोत या शेतकऱ्याने.

ऊस शेतीमध्ये ऊसाच्या खोडवा पिकाची काळजी घेणे, पाण्याचा योग्य वापर करणे, पूर्व व अंतर्गत मशागत अचूक करणे, खतांचा वापर प्रमाणबद्ध करणे, चांगल्या ऊस वियाणांचा वापर करणे; अशा अनेक दक्षता तज्जांच्या मार्गदर्शनाखाली ख्याल्या लागतात. ऊस उत्पादन वाढीसाठी बहुतांश ठिकाणी को-८६०३२ या जातीचा अधिक वापर केला जातो. वसंतदादा शुगर इन्सिटिव्यूने अलिकडील एका अहवालात म्हटले आहे की, राज्यातील ८ साखर कारखान्यांवर एक चाचणी घेण्यात आली. त्यामध्ये व्हीएसआय ४३४ ही सर्वात लवकर व जारत उतारा देणारी व १० व्या महिन्यापासून ते १६ ट्या महिन्यापर्यंत साखर उतारा टिकदूळ ठेवणारी जात असल्याचे दिसले. तसेच सुधारीत तंत्राचा आधार घेवून व तज्जांचे मार्गदर्शन घेवून

अधिक ऊस उत्पादन मिळू शकते असे देखील शेतकऱ्यांनी सिद्ध करून दाखविले आहे.

ऊस उत्पादन वाढीसाठी अशा अनेक बाजू विचारात घेवून कृषितज्जांचे मार्गदर्शन व राजारामबापू कारखान्याच्या ऊस विभागाचे मार्गदर्शन घेवून इरलामपुरातील सदाशिव खोत यांनी राज्यात प्रतिटन सर्वांगीक ऊस उत्पादनाच्या इष्टीने तयारी सुरु केली आहे. २०१३ पासून सदाशिव खोत यांचे प्रतिएकरी ऊस उत्पादन १०० टनाच्या पुढे गेले. त्यांचे एक बंधू लक्ष्मण हे इरलामपुरात जोकरीस आहेत. तर दुसरे बंधू भरत यांच्यासह दोन्हीही युवा भावंडे शेतीमध्ये आहेत. राजारामबापू कारखान्याचा शेती विभाग, ऊस विकास अधिकारी एस. एम. पाटील, शेती अधिकारी प्रशांत पाटील, संग्राम पाटील, हंबीरराव पाटील यांच्याशी देखील चर्चा करून ऊस लागवडीपासून ते ऊस तोडणीपर्यंतचे काटेकोर नियोजन खोत यांच्याकडून केले जाते.

सध्या त्यांच्या ८६०३२ या जातीच्या प्रत्येक ऊसाची कांडी ४० ते ४५ च्या पुढे गेली आहे. ऊसामध्ये ३ ते ४ फुटापर्यंतच्या सरी पष्टतीचा अवलंब, लागवड पष्टतीत योग्य तो बदल, दोन रोपाटील अंतर, ठिकक सिंचन पष्टती, दोन ढोळयांच्या कांडीचा वापर, ऊसाची मर कमी होण्यासाठी प्रयत्न केला गेला. अधिक सूर्यप्रकाश, खेळती हवा आणि ऊसाला वरून माँड्युलर स्प्रिंकल्टारे वरूनही पाण्याचे फवारे अशा अनेक गोष्टी या शेतीमध्ये केल्या गेल्या आहेत. रासायनिक व सैंदीय खतांचे डोस नियमितपणे दिले आहेत.

उंची देखील १८ ते २० फुट तसेच ऊस डाल्याने काही ठिकाणी ऊसाची आडवी वाढ

मोठ्या प्रमाणावर झाली आहे. नव्या फुटलेल्या उसाला देखील मोठी जाडी आहे. ठंची १५ फुटावर गेली आहे. दि. २१ मे २०१७ ची लागण असलेल्या ऊसाला आता १७ महिने झाले असून ३० गुंत्याच्या या प्लॉटमध्ये किमान १३५ टनाच्या पुढे ऊस उत्पादनाचा शेतीतज्जांचा अंदाज आहे. अर्थात ३० गुंत्यामध्ये १५० टनाचे लक्ष ठेवून त्या पद्धतीने काटेकोर नियोजन केले आहे. त्यासाठी १ लाख १० हजार रुपये आतापर्यंत सर्व मशागत खर्च आला असून द्वीप इरिंगेशन व मॉड्यूलरचा सरासरी खर्च विचारात येता प्रतिएकरी सव्हा लाखाच्या आसपास खर्च होवू शकतो. या प्लॉटमध्ये किमान १३०-१३५ टन ऊस व सरासरी ३ हजार रुपये दर गृहीत घरल्यास ४ लाख रुपये उत्पन्न मिळू शकते. खचू वजा जाता एकरी किमान २ लाख उत्पन्न मिळविण्याच्या दृष्टीने तज्जांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रयत्न सुरु असल्याचे अशोक खोत यांनी सांगितले.

त्याचा आजवरचा प्रतिएकरी १२५-१५० टन उच्चांकी ऊस उत्पादनाचा विक्रम असून महाराष्ट्र, गुजरात व कर्नाटकातील अनेक राजकीय, शेतीनिधि अशा सर्वच स्तरातून २ हजाराहून अधिक व्यक्तिंनी या प्लॉटला भेट दिली आहे. येथे येणाऱ्या प्रत्येकाला अधिक ऊस उत्पादन, खतांची मात्रा, मशागत, पाणी या संदर्भात सविस्तर माहिती ते देत असतात. त्यांचा आदर्श घेवून राज्यातील लाखो शेतकऱ्यांनी किमान एकरी १०० टनाचे उद्दिष्ट ठेवण्याची आवश्यकता आहे.

आतापर्यंत राज्यातील नोंदणीकृत उच्चांकी ऊस नोंदीमध्ये प्रतिहेकटरी ३४५ टन म्हणजेच एकरी १३८ टन ऊस उत्पादन घेतले गेले. त्या पाश्वर्भूमीवर वाळवा तालुक्यातील रुपेश पाटील यांच्याबरोबरच आता अनेक शेतकरी प्रतिएकरी १५० टनाच्या पुढे जावून २०० टनाचे उद्दिष्ट ठेवू लागले आहेत.

निष्कर्ष :

- १) मर्यादित क्षेत्र निवडून चांगल्या व्यवस्थापनाद्वारे अधिक ऊस उत्पादकता वाढविता येते.
- २) प्रतिएकरी १४८ टनाचे ऊस उत्पादन घेतले गेले आहे.
- ३) प्रतिएकरी २०० टनाचे उद्दिष्ट ठेवण्याइतपत सहकारी साखर कारखाण्यांचे व तज्जांचे मार्गदर्शन मिळत अंसल्याने शेतकऱ्यांचा विश्वास वाढला आहे.
- ४) योग्य मशागत, ठिक किंवदन, खतांचा योग्य वापर व मॉड्यूलर स्प्रिंकलद्वारे अधिक ऊस उत्पादन वाढीला वाव आहे.

संदर्भ :

- १) वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट प्रकाशन (२०१६-१७)
- २) राजारामगापू साखर कारखाना अहवाल (२०१७-१८) ३) इंटरनेट इत्यादी.

